

Tahir TAİSOĞLU

Bağlar-bağtalar yurdı olan qədim Qubada hərdən-birdən, düşəndən-düşənə əsəbləşib soyuq-soyuq əsən Şahvar küləyini (Şahdağından əson külək) görüb gələn bir cavan oğlan, Bakırda yayda belə əsəndə qıçı gatırıb Xəzrinin qabağında özünü itirmədi. Gəlib paytaxt şəhərində yerini tam isitməmiş, hələ kırıydə qalan Yusif, -əsərin qəhrəm-

caq xalq yazıçılarının küt övladlarını vəzifəyə qoyurunuz. Özünüzü ələ alın. İttifaqımız gözdən düşməsin" Sonra da yazdırığa peşiman olan Yusif üzər istemək üçün həmin adamın qəbuna gedir. Amma böyük yazıçı onun salamını belə alırm üzünə kənarə çevirir. Xəsto anası ilə kirayədə qalan həmin yazıçıya bir müddət keçəndən sonra qeyrəti bir xalq şairinin tənmiş oğlu "gir yasa", -hazır, üç otaqlı mənzilin açarlarını bağışlayır.

Əslində hər şey baş verənlərə yaşıyanın necə yanaşmasından, hansı ovqatla baxıb görməsindən, nə cüro qələmlər təsvir etməsindən asıldır. Burada xam dəmiri eridib, ondan hansısa aləti düzəltmək məsələsi çıxır ortalığı, -yəni istənən xəncər hazırla, qan tök, bacarsan oraq düzəlt, taxıl biç. Əsərin başqa bir fəsildə Perekelkino adlanan bir yaradıcılıq evində qadın mərkəne, feliqə düşən roman qəhrəmani boynunda-bögəzində, sinəsində cilvelənən qas-daşları sevincindən alış-yanan, həm də sola-saga cərənəcik edən bir qadına "ilişir": "-Vot eto mujcina"-deyə ilk baxışdan ona söz

məyi, müxtəlif çərəzləri səliqəli yeməyi ilə avropalıları yamsılayan bu əyrimçə Seda, urreşən bir torzdə birdən onun üstünə bozur: "Podless! Ya ulıçnaya?! Məni kimə oxşadısan, rədd ol bürdan!" -deyə onu otağından qovur. Ərəmən leçərinin hılegər şöyünlüğü, bərərətsiz sərvət şohveti, bərə zənginin vəsilələri kimi əsərin qəhrəmanın gözləri öndən keçir. Birdən-birə fərqli və hiləgər hermənevistik yanaşma o andaca üzə çıxır! Göngəzərbayan yazarının olub-qalan bütün pulunun axırına çıxıb dibinə das atarı Seda "-Siz məni zorlamış is-tayırsınız, siz xuliqənsiniz, milis çağırıram", - deyib onu thodid edir ki, bayaq univermaqda aldığı borcu geri qaytarmasın. Bu da qabaqdangolmuşlıyın serifli, mərkli bir əsulü. Bax buna deyərlər əsl dəngəti. Sonralar Qarabağ hadisələrinin fonunda dabbəxanada gününə belə olduğunu bu ermənilərin mal-mülk, torpaq hərisliyindən sıralı acıqlıklärının bir daha şahidi olduq. Romanda təsvir olunan bu hadisə oslində bize çox şeylərin xəbərdarlıqlarını edirmiş... Torpaqlarımız, qurulu,

partiya, komsomol, istehsalat dövrü ilə yüklenir. Sovetlər zamanındaki kommunist partiyası katibinin obranı özünə mexsus bədi, ifşa edici cizgilərlə görün necə yaradır: "-Sağ tərəfində "katib Zaur Məmmədli" yazılımış ləvhəni görüb qapıya yaxınlaşdır: -Kimi? Gəlsin gərək!- dedi- qalın amirənə səslə katib Məmmədli. İçəri kecdim. Məni görək kabinetinin yuxarı başında kreslosuna yaxınlaşdır oturan boyunu, qulaqları da qırvınlarda qurğan içində itib-batmış cavan oğlan kimi yerindən qalxdı. Katib Məmmədlinin uzun, lüle burunu, əyri çaxmaq çənəli sıfırtı hardasa "Naqan" tapancasını xatırladırdı." Yusif müəllimin naqan sözünü burada təsadüf işləməyib, -sovet dövrünün partiya katiblərinin çoxusunun həqiqətindən də açığı, kini tabeliklərində olan işçilərin, qəbulu gələn vətəndaşların üstündə tuşlanan naqan lüləsi kimiymi. Birdən elə bil oxucunun təsvəvvüründə həmin "naqan"ın atasıları səslənir. Yaziçinin yaratdığı katib obranının zahiri görmüş ilə onun içələmini, -xəbisliyinini, lovğalığını "boununun və ciyinləri-

DAĞINTILAR İÇİNDE YAZILAN ROMAN

ni, hayatında pozulmaz izlər qoyan bir uşaq baxçısının həyt-bacısından çıxıb böyük, qaynar comiyiyətə qovuşur. Elə buradan da ömürünün döngülərində həm xoş, həm də kədərlər dağıntılarla üzləşir.

Ela bil bu dağıntıları onu addım-addım izləyir, ov iti kimi gah arxasında, gah da qonşuriyən gəzirmiş. Bəri başdan onu da deym ki, Yusif Həsənbəyin "Azərbaycan" jurnalının 2022-ci il 10-cu sayında cap olunmuş "Dağıntılar altında" adlı romanını diqqətlə, həvəsə oxuyub başa çatdırın oxucu kimi obrazların əhvalını, qırımı, onların həndəvərində, yan-yörəsində baş verən olayları bir-bir antiteza edərək, belə qənaətə göldim ki, müəllif əsəri dağıntılar altında yox, elə dağıntıların içinde, belə də ilə üstündə özünü etibarlı yazı-pozu koması yaratmış, elə oradaca bu dəyərləi roman əsərə gətirmişdir: "Şair dostumla Yazıçılar İttifaqından çıxıb yoluñ o biri tərəfinə keçhəkədə qara "Volqa"səkiyə yaxınlaşdı və biz ayaq saxladıq. Maşının arxa qapısı ağır-ağır, can çökə-çökə açıldı. Bu da içəridəkinin ağrıbatman, nüfuz, sobr sahibi olduğunu göstərirdi", - yazar müəllif. Fikir verisini, maşının qapısının "can çökə-çökə açılmasına" təsvirində bir yenilik hiss olunur.

Məlumdur ki, dəmirdən, metaldan olan maşın qapısının canı, qanı, nofisi yoxdu, amma nəsirin bədii inersiyasının gicci ilə təsvir edilən - maşından düşən bir insanın, xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovun - gələcək günlərdən boylanan boylu-baxunu, qəmeti bir kişi... sinəsindəki deputat nişanı, döş cibindəki qələminin sancığının zoğalı rəngi göz qamasdırırı, - yazar müəllif. Qələm yoldaşlarını şirin-çirin baxanda dodaqları soyriyən, "daim tobəssümlü" cəhrəsi təzədən nurlanan Mirzə müəllim, Yusif: - "Səni yaxşı tənyirəm! Axırıcı plenumbadə Rəsul Rza poeziyalıda yeni görüm, yeni duyum, yeni ifadə mösolərləndən danışanda sənin də şeirlərindən nümunələr götərdi, bəzilərini de oxudu," - deyir. O şeirlərin yazılımasına səbəb belə bir hadisə bas vermişdi, - deyə müəllif etiraf edir. Özü də bu etirafın içində on çok diqqət çəkən, oxucunu işindirən, bərə az da hoyacanlarından, o vaxtı Sovetlər Birliliyinin çox möhtəşəm paytaxtı olan Moskva şəhərinin ətrafındakı məşhur Peredelkino adlı yaradıcılıq evində başa verin bir hadisədir. Hadiso dedim, - elə bilməyin ki, Yusif Həsənbəy də bəzi nasırılar ki, oxucu divitenti qazanmaq üçün hadisəliyilə tez-tez başı varur, onun aludəcisi olur, əsərin cövhərini həmin "vurçatdasın" dan çıxardır. Yox. Amma tössüf ki, belələri hələ də var, - elə birlər ki, əsərdə bilişərdən kriminalıq, olaylar, çəkışmələr silsiləsi yarat-salar, bəbütük maraq doğurur, kitabı əl-əl gəzər.

Tənmiş, ustad yazarı Yusif Həsənbəyin əlimdə oxuduğum romanında "üzləşdiyim" adamların, mənə canlı sözlü-nəfəslər təsirlər bağışlayan obrazların işi-güçü, yerli-yersiz əməlləri bir dala göstərdi ki, əsər həyatın qayaqlarından, dövrün, zamanın mayasından güclənmişdir. Həm də onların çoxunu tənyirirdim, əsəri oxuduqca bəzilərinin kimliyinə bir dala dörən-dən bələd oldum. Ona görə də romana daha yaxından baş vurdurca içim həzin duyğularla dolur, bir az qəmlənir, bir az sevinir, sonra da qəlbən hənsəsənən, ağrılı xatırələr rənglərinə qovuşurdu: - "Boynu armud sapı (əslində saplağı-T.T.) kimi nazik, başı Şirvan yemişini kimi uzun cavan oğlan dan bir teleqram nüxəsi götürür, salamsız-kelamsız mətləbə keçən" roman qəhrəmanı ona mənzil verməyən bir vəzifəli yoldaşa cəsaretlə görür nə yazır: "-Nəşriyyatın ancaq sizləri çap edir. Gənc yazarlar iş tapmırlar. An-

tab girişən, - "moya imya Seda, ya arıyanca", - deyən erməni əyrimçisi comdəkyeyin quş kimi elə ilk dədiqələrən forqlı hermənevistik yanaşma ilə "ovunu" ram edə bilir! Ürəyində yündü, isti bir dağıntı duyan boylu-baxunu, geyim-kecimli azərbaycanlı türkü bu anlarında elə bil qeybdən səs eşidir: "-Nə qədər ki, at belinə çıxmayıb bu dağıntı, qayıt bu yoldan!" Amma tarixən həmisi elə-bəlo olub, şirindilli gəzəgəlimli qadınlar, özü də xalqımıza yad, taməhkar buqələmənlər bizi elə-bələcə kəmənde sala bılıblər. Romanda aycəg, taməhəndirci baxışları olan erməni qadını Sedanın erməni xalqına məxsus obrazı reallıq mütevəsində və ustalıqla qələmə alınıb. Moskvada, sovet yazıçılarının yaradıcılıq evində, Cənubi Qafqazdan nisbəton uzaq bir məkanda, üzünü illə dəfə gördüyü, hələ adını belə tamamalı bilmədiyi bir azərbaycanlı oğlunu "osl centilimensor", -deyə qoluna gırıb onu Moskva şəhərinin mərkəzində - on bahalı Yelisevski univermağında aparır. "Süstəm gözləri", ..xumar baxışları", "yeməli xurma dodaqlarıyla" onu şövətənən qırılışdır. Həmin məşhur univermağın da zinyət daş-qas şöbələri qızgın poləng kimi ağızın açıb minlərlə, on minlərlə pulları bir andaca udmağa hazır dayanmışdı. Kişi soymayıda, onu kəməndo salıb cibinin olub -qalanını survənqəda mahir olan bu erməni qəncəngi bir dəstətənən qələmənən qəzəbiyətənən se-cib bükürdür. Əlini çantasına atıb güya ki pulunu verək istəyəndə... bir-dən: "-Ay aman pul kisəm yaddan çıxıb evdə qalib," -deyə sivən qoparır. Üzünə yanına salıb gotirdiyi "centile-meno" tutur: "Mənə indi borc verin, malın haqqını ödəyim, orada siza qaytararam." Abır-həyəsindən çəkinən, milli qırurun həmisi hər seyden üstünə tutan azərbaycanlı kişi bahalı, briallat destinən pulunən ödeyir. Bakıdan goləndə getirdiyi pulun beşdən dördündən univermağda qoyan kişiyyə bu azmiş kimi, pəşəkar, hıylı erməni qadını ikinci həməlösünü yolda edir. Taksini Mərkəzi Ədiblər Evinə tərəf sürdüür. Oradakı restoranda qəhvə, xarici konyak ve başqa cərəzlərə də sifariş edir. Yeyib işib çıxarkən bir şəmpən şorabı və "Moskva" turuntun da pulunu yol yoldaşına "tərlədiy" yola düşürür. Taksi onları çatdırır Moskva şəhərindən 30 kilometr uzaqda yerləşən Peredelkinə Yaradıcılıq Evi-nə. O boyda Moskvada çox üzü pulla tok-tənha qalan qərib bir yaşının sonräki ömrü - günü necə olacaq, o Bakıya necə gedib çıxacaq?! Bu barədə düşənənənən adəmin yadına lap qışqəbağı dumanda-çəndən üstündə cəmisi iki- üç dənə xəzəl yarpağı qalan çinar ağacı dürür. Soyquda-sazaqda, qəriblikdə üzüyən tənha çinar ağacı... Hələ bu harasıdır! Romanın qəhrəmanı qadının otağına daxil olub ayın-oyunla dolu çantani dolabın böyrüngə səykəyir. Bu dəmədə stənlənmiş siyirtməsində qadının pul kisəsinə görür, gözlərinə işq, ürəyinə toxraqlı golur. Xəyallında birdən- birə bir fikir dolanır: "- Aldığım şeirlər hədiyyə edəcəyəm, qoy sevinsin! Pul el cirkidir. Amma ürək sevindirmək, kükşün ruhu qalan-dırmaq fürsəti bir də ne vaxt çoxqən uğurum?" - deyə özü də bilmədən konukturaya uşaq bir anlıq fikrə dəlil. Görünür erməni gözəlcəsi Sedanın göz qamasdırın ənnik-kirşəni, vülfər cəzibəsi dostumuzu şöhvəli sellərin qabığına patıb aparıbmış... Şəmpən şüçəsini "patıdardılar".

Gənc yazıçı əlini Sedanın ciyinino qoyaraq teklif edir ki, gəlin üz-üzə dayanaraq. Brudezzalla işçək. Düşünür ki, buna görə Seda onu bayaqkı kimi yənə "aristokrat", "centilemen" kimi qəbul edəcək. Amma...ay hay!! Ey qəlbitemiz, sadələhv azərbaycanlı kişi! Geyim-kecimi, kofe- konyak iç-

abəd şəhərlərimiz, kəndlərimiz, diri-riklərimiz xəyənlərinə girdəbənda uzun müddət dağıntıları altında qaldı. Qarabağın töbəti sərvətleri dağıdıldı, məhv edildi. Əsərin ümumi ruhunda ictimai-siyasi fəsəfəsindən gələcək gülənlərəmənən xəbərdarlıq işarəsi vardi. Ustad yazıçı Taməhkar Sedanın timsalında elə bu mətləblərə toxunur, bədii ədəbiyyatın goləcəyi görən poetikası ilə bizi ayıq, ehtiyatlı olmağa çağırır. Elə belə də oldu. Nağıllarımdan çıxıb gələn Dəmir Yumruqlu bir qəhrəman, ədəbiyyatımızın ilhamlı hamisi, xalqımızın Müzəffər, Qalib Ali Baş Komandanı İlham Əliyev dağıntılar altında qalan böyük bir məməkəti xilas etdi.

Əməkdar incəsənət xadimi Yusif Həsənbəyin "Dağıntılar altında" "adlı romanında Azərbaycanın bir necə adlı-sanlı, tanmış yaradıcı aydınlarının rongbərəq, dolğun, yaddaşalan bədii obrazları da canlandırmışdır. Ədəbi aləmin həm möhkəm, həm də sürünen dolanbaclarında baş verən hadisələrin isti qələmətə təsəvvür olur. Nağıllarımdan çıxıb gələn Dəmir Yumruqlu bir qəhrəman, ədəbiyyatımızın ilhamlı hamisi, xalqımızın Müzəffər, Qalib Ali Baş Komandanı İlham Əliyev dağıntılar altında qalan böyük bir məməkəti xilas etdi.

Əməkdar incəsənət xadimi Yusif Həsənbəyin "Dağıntılar altında" "adlı romanında Azərbaycanın bir necə adlı-sanlı, tanmış yaradıcı aydınlarının rongbərəq, dolğun, yaddaşalan bədii obrazları da canlandırmışdır. Ədəbi aləmin həm möhkəm, həm də sürünen dolanbaclarında baş verən hadisələrin isti qələmətə təsəvvür olur. Nağıllarımdan çıxıb gələn Dəmir Yumruqlu bir qəhrəman, ədəbiyyatımızın ilhamlı hamisi, xalqımızın Müzəffər, Qalib Ali Baş Komandanı İlham Əliyev dağıntılar altında qalan böyük bir məməkəti xilas etdi.

"-Bu nə dom-dozgahı, ay ana? Evimizdə televizor görürüm."

-Hə...onu... Allah saxlasın ağbaxt olsun... Ya rəb!!

- Kimi alqışlayırasan? Kimdi bize gələnlər?

-Gözəl-göycək, mərifətli bir hekimdi. Adı Məlahətdi. Girdi içəri dedi

ay xala, birinci mərtəbədə oluram. Nə vaxtdı ki, həyət-bacada oğlunuzu gö-rürüm"

Hədiyyə xəbər verir ki, artı he-

min oğlun subaylıq daşını atmaq me-

qamı qətbən. Ondan xəbərsiz sən demə,

həkim-qız onu izleyir. Onun "ba-

şaslaşğı, heç kəsə işi olmayan, tez-tez

televizorda şeir oxuması" görən bu

həkim qızı qızın ürəyində yaşı an-

ya şəfqəti, onun oğluna isə gizli sevgi-

si varmış. Özəl də elə bir qız ki, atasını erkən, uşaqlıq çağlarında itirmiş, ana-

si başqa kişiye orə gedərək, xarici ölü-

kəldən birincə köç eləmişdir.

Məlahət həkim isə balaca anası-

na olan eşqini böyük anası- Azər-

baycanın sevgisi ilə dəyişməmiş,

"Öz Vətənimə nə gəlib! Onun bir-

əsərini da hətərliklərindən qazan-

"yazışmam" - demisidir. Əsərin qəhrə-

manı da hakim qızın məhz böyük

vətən sevgisindən xəbərdarlığı oldu-

ğu üçün ona olan məhbətli birərə-

min artmışdır. Amma müəllifin "yan-

cağımı xəmir kimi yoğunub, iyəni

"bismillah-rəhman-rəhim" de-

"əzələmə vurdu" cümləsində

"yançığımı xəmir kimi yoğunub"

bənzətməsi ilə heç cürə barışmaq

olmaz. Müqəddəs xəmiri yançığa-

bənzətmək günahdır. Yerli gəlmış-

kənən, çaydan ola-ola "çaynik", dolab-

ola-ola "şkaf", kötlə ola-ola "tabu-

retka" görüncəklər sözü varğan "

"vitrinlər", oturacaq olan yerde "

"skameyka", tişax sözü olan yerde "

"propka" kimi ədəbi dilimizə yad

sözlər gərək işlədilməyədi. Özü

bir var ki, obraz deyə bu sözləri, bir

dərə var müəllif. Sevindiyi haldə

ki, əsərdə kifayət qədər təzə,

poetic ifadələr, yeni təşbəhlər hələ indiyə

kimini adəmən məlum olan xalq de-

yimiləri, el -arası yayılmış məsəllər

də özüne yer almışdır: "Mirzə

müəllimin peygəmbərliyi Qabili a-la

bulyadı qaldırmışdır", (səh.60)

"Mən sağan başı deyil-burda",

(səh.63)" Yamac döşündəki quzul-

arın boyunbağı düzünmü", (səh.66)

"O, təkcə düşüncəsi ilə deyil, gőzla-

ri ilə də qulaq asırı", (səh.74),

"Qışın yuvası olar, qarışmanın oyuğu", (səh.75)." Kəsək oturub